

Výzkum žárového pohřebiště z doby římské u Šitbořic v roce 1963

Na záchraňovací a zjišťovací průzkum žárového pohřebiště z doby římské u Šitbořic (okr. Břeclav), který byl proveden v srpnu 1960,¹ měla podle resortního vědecko-výzkumného plánu katedry prehistorie UJEP v Brně navázat další etapa výzkumu v létě 1962. Tuto etapu výzkumu nebylo však možno uskutečnit pro tehdejší zemědělské využití terénu a částečně též pro některé technické obtíže. Druhá etapa výzkumu pozoruhodného šitbořického pohřebiště mohla být proto realizována teprve v létě 1963, konkrétně — pro opožděné žně — od 2. do 28. září. Pod vedením dr. Perničky CSc pracovalo zde 10 dělníků a od 11. září též laborantka katedry M. Brabcová. Provádění terénního výzkumu na místě vzdáleném asi kilometr od okraje obce (k poloze pohřebiště srovnej obr. 4 na str. 165 a pohled na tab. VII: 1) tentokrát podstatně usnadnilo použití dřevěné skládací chaty, která byla postavena v pískovišti hned u zkoumané plochy. Zvláštní dík patří vedení šitbořického JZD, které ochotně uvolnilo potřebnou část polí i několik pracovních sil.

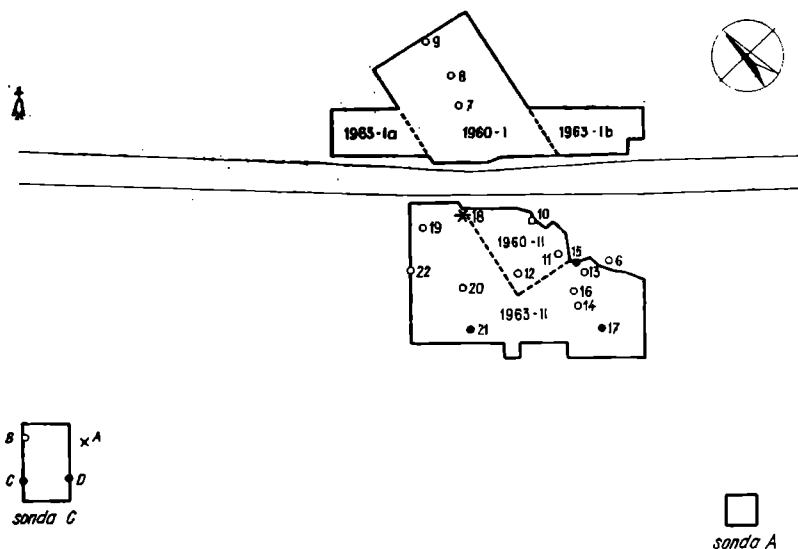
Úkolem výzkumné etapy 1963 bylo rozšířit prozkoumanou plochu při horním okraji pískoviště a získat další hrobové nálezy, dále využít sondáže k získání určitější představy o rozsahu pohřebiště a konečně vytyčit základní zaměřovací síť pro usnadnění etapovitého výzkumu i jeho kartografické dokumentace. Za základnu této sítě byla zvolena spojnice blízkého pomníčku (křížku, viz obr. 8 vlevo nahoře) s dalším takovým pevným bodem při okraji obce a síť byla rozvržena na úseky o rozměrech 10 × 10 m, jež byly podle řad očíslovány a pro dokumentaci drobných nálezů z prostoru mimo hrobové celky ještě pomocně děleny na pole 2 × 2 m, označená velkými písmeny. Zatím co vykopávky z roku 1960 byly přibližně orientovány podle světových stran, je základna nové zaměřovací sítě — jak je patrné ze zobrazeného plánu — zhruba rovnoběžná s polní cestou, protínající podle všeho okraj pohřebiště. Protože však byl starší výzkum pomocně zaměřen i ke zmíněnému křížku, bylo nyní bez větších nesází možno vynést celkový plán dosavadního výzkumu; pouze průběh polní cesty mimo zkoumanou plochu bude ještě zapotřebí přesněji zaměřit.

V době zahájení výzkumu — stejně jako v roce 1960 — nebyly ještě sklizeny plodiny s pole ležícího na jihozápadní straně polní cesty (trať „Padělky od Moutnic“) a proto byl výzkum 1963 zahájen na opačné straně cesty, kde je třeba postupně ověřit, představuje-li trojice hrobů č. 7—9 již skutečně okrajový výběžek pohřebiště. Na otevřené ploše však nedošlo k dalšímu nálezu hrobového celku a také drobné nálezy zde byly jen ojedinělé (srov. plánek obr. 8).

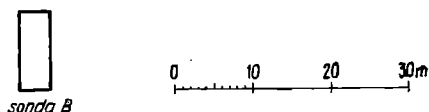
Na jihozápadní straně polní cesty byla pak prozkoumána větší plocha v rozsahu 387 m², při čemž bylo odkryto 10 hrobových celků a získán další početný materiál z prostoru mezi hroby, který pochází patrně alespoň částečně z rozrušených hrobů (srov. obr. 8). Z tohoto drobného a většinou fragmentálního materiálu budí největší pozornost další zlomky reliéfní sigiláty, nalezené poblíž místa staršího nálezu tří zlomků sigiláty z roku 1960.² Mezi výzdobnými motivy nových dokladů, jež zčásti nesou zřetelné stopy žáru, je opět doložena též karyatida typu Oswald 1207 A, jaká už byla zjištěna na jednom zlomku z roku 1960;³ bez přesnějšího určení nelze však zatím říci, pochází-li všechny nalezené zlomky (mezi nimiž je i velká část dna s prstencovou podstavou) z jediné nádoby.

Hrobové nálezy poskytly další cenné poznatky k problematice pohřebního ritu i závažný materiál. Z desíti odkrytých hrobů bylo 6 popelnicových (obr. 8, označeno kroužky) — hroby č. 13, 14, 16, 19, 20 a 22 (tab. VII: 2—5) — se zbytky žárového pohřbu v keramických popelnicích. Popelnice byly různým způsobem porušeny, některé byly zcela rozmáčkнутé, většinou jsou defektní v okrajové partii. Pozoruhodné je, že nebyly nalezeny ani dvě stejné nádoby. Všechny doklady se nejen mezi sebou, ale i oproti popelnicím z roku 1960 vzájemně liší především způsobem výzdoby, méně již tvarově. Tak např. pěkně dochovaná popelnice ze 14. hrobu (tab. VII: 3

a tab. VIII: 1, 2) je na šitbořickém pohřebišti prvním dokladem výzdoby provedené ozubeným kolečkem, zde ve vzorku dvojitého meandru. Popelnice z hrobu 19 (tab. VIII: 4) naproti tomu má na své dolní části velmi výraznou plastickou ornamentaci. Mělkými paralelními žlábkami byla zase ozdobena velká mísovitá popelnice z 22. hrobu (tab. VIII: 6), zatím co nádoba z 20. hrobu

ŠITBOŘICE

Obr. 8. Šitbořice (o. Břeclav). Plánek výzkumu žárového pohřebišťe z doby římské, prováděného v letech 1960 a 1963. (Kresba: A. Šik.)

s nápadně širokou okrajovou partií byla zcela nezdobená (tab. VIII: 5). Tvarově unikátní neúplnou popelnici, kterou však lze bezpečně rekonstruovat, poskytl 13. hrob (srov. tab. VII: 2); jde o ostrohranný pohárovitý tvar s dutou nožkou se zvláštním způsobem žlábkované výzdoby, který se odlišuje od typicky moravských miskovitých pohárků na nožce vícemilického typu.

Některé hrobové celky jsou dosti bohatě vypraveny a početný kovový inventář je obvykle uložen pod popelnicí. Tak tomu bylo např. u hrobu 20, kde byly pod jednoduchou rozmáčknutou popelnicí, o níž jsme se již zmínili, devastované trosky bronzové nádoby a další železné předměty (tab. VII: 4 a zvláště 5). V 19. hrobě se zase pod dnem orbou porušené popelnice podařilo odкрыt celý, avšak úplně zmačkaný bronzový kotlík (tab. VIII: 3). Podobně jako v r. 1960, zjistili jsme i tentokrát též zlomky a slítky skleněných nádob. Novinkou v průběhu našeho výzkumu jsou první bezpečné nálezy spon, které budou cenou oporou při datování hrobových celků i pohřebišťe.

Další tři hroby — hroby č. 15, 17 a 21 (obr. 8, označeno plným kolečkem) — byly prvními žárovými jámovými hroby, které byly zjištěny na šitbořickém pohřebišti. Podobně jako jinde byly i zde tyto hroby chudé na milodary.

Velmi zajímavým objevem je symbolický hrob č. 18 (obr. 8, označeno hvězdičkou). Ve značné hloubce až na rozmezí humusu a písčnatého podloží byly zde v ploché mělké jamce opatrně vedle sebe uloženy tři kovové předměty (hrot kopí, nožik a bronzový kroužek) bez sebemenších stop po přepálených kůstkách či jiném materiálu, který by prozrazoval pohřeb žehem. Pečlivě izolované uložení předmětů na pohřebišti v takové hloubce nelze rozhodně interpretovat jiným způsobem. Železný hrot kopí byl velmi špatně dochován, rozpadal se na drobnější šupinky a tak jej bylo nutno přeměřit in situ, aby byly zachyceny alespoň jeho hlavní rozměry. Na neštěstí je tomu podobně s většinou železných předmětů na šitbořickém pohřebišti, což je nepochybně ve velké míře způsobeno přímo špatnou kvalitou těchto železných výrobků. Kde to postup výzkumných prací a především stav počasí dovoloval, oddalovali jsme definitivní vybrání hrobových nálezů, aby železné předměty mohly vyschnout a tak se zpevnily. Do jaké míry však bude tento postup skutečně úspěšný, prokáže až konečné laboratorní zpracování železných nálezů.

Druhou nepříjemnou skutečností na šitbořickém pohřebišti je značně silná vrstva homogenního humusu, v němž nelze rozpoznat hrobové jámy, takže je třeba terén prokopávat doslova píď za píď. Tato nevýhoda je však kompenzována tím, že je při výzkumu zachraňován i všechn drobný materiál rozptýlený mezi hroby. Přesto, že spodní vrstva humusu už většinou neobsahuje žádné nálezy a na hrobové celky se obvykle naráželo ve druhé vrstvě, byla dána přednost důslednému vybrání humusu až na podloží. Tak mohl být též odkryt symbolický hrob č. 18, který by jinak unikl pozornosti. Aby se za daných okolností zvýšila efektivnost výkopových prací, byla zvolena proudová metoda otvirání jednotlivých polí rozměrů 2 × 2 m.

Sondáž, která přispěla k lepšímu poznání terénu a rozsahu pohřebiště, byla provedena na třech místech v celkovém rozsahu 116 m² (srov. obr. 8). Menší sondy A a B jižně a jihozápadně od hlavní zkoumané plochy přinesly jen nízký počet keramického střepevého materiálu a nevedly k odkrytí nového hrobového nálezu. Ve větší sondě C, provedené v rozsahu 6 × 10 m poblíž nálezu rozrušeného hrobu z roku 1960 (přibližné místo nálezu je na zobrazeném plánu označeno značkou X a písmenem A),⁴ se však podařilo odkryt 3 hroby, popelnicový hrob B a žárové jámové hroby C a D, které patří všechny patří mladší době římské. Označení těchto hrobů velkými písmeny je jen provizorní a hroby budou označeny patřičným pořadovým číslem, jakmile do těchto míst dospěje výzkum souvisle odkrývané plochy.

*

I když se při výzkumu šitbořického pohřebiště z doby římské setkáváme se dvěma nepříjemnými skutečnostmi, o nichž bylo pojednáno v předchozím textu, nemůže to podstatněji snížit vědeckou hodnotu pohřebiště. Velmi důležité je, že tento výzkum přináší závažné poznatky o pohřebním ritu a poskytuje velmi cenný archeologický materiál domácí i cizí proveniencie, jež znamenají velký přínos pro bádání o době římské.

Nové nálezy potvrdily dosavadní předběžné datování pohřebiště do II. a III. století n. l. a poskytly náznak toho, že by v tomto případě mohlo jít o pohřebiště s dobrou horizontální stratigrafií, což by hodnotu pohřebiště ještě zvýšilo. Při výzkumu v roce 1960 poněkud zaráželo značně řídké rozložení hrobů, avšak po nové etapě výzkumu se situace jeví v příznivějším světle zvláště pro hustší seakupení okolo 15. a 13. hrobu. Srovnání s některými jinými pohřebišti, jemuž je věnována pozornost na jiném místě ve studii o moravských pohřebištích doby římské,⁵ ukazuje, že dosud zjištěná hustota pohřebiště by nebyla ničím mimořádným, i kdyby na další ploše již nebyly ukládány hrobové celky do země v menších vzdálenostech od sebe. Na základě sondáže z roku 1963 a povrchového průzkumu lze odhadnout velikost pohřebiště (za předpokladu, že

šlo o kompaktní pohřebiště s uzavřeným obrysem) na plochu asi 60×100 m či o něco větší, což by znamenalo, že zde máme při dosud zjištěné hrobové hustotě nejspíše středně velké pohřebiště, čítající přes 150 hrobů. — Význam pohřebiště nově zvýšila skutečnost, že se s největší pravděpodobností podařilo odkrýt jeho mateřské sídliště. Toto sídliště spatřujeme v lokalitě objevené ve vzdálenosti asi 1,5 km, již je věnována následující samostatná zpráva.

R. M. Perničku

¹ SPFFBU E 7 (1962), 95—98. Srov. též Sborník ČSA 3 (1963), 162, a k některým drobným nálezům SPFFBU E 8 (1963), 138—140.

² SPFFBU E 8 (1963), 138ad., obr. 13 a 14.

³ *Ibid.*, obr. 14:2.

⁴ Srov. str. 358.

⁵ K tomuto nálezu srov. SPFFBU E 7 (1962), 98.

Bei den Ausgrabungen auf dem römerzeitlichen Brandgräberfeld bei Šitbořice im Jahre 1963 wurden 13 weitere Brandgräber (13—22 und B—D) entdeckt, die zu neuen Erkenntnissen über Problematik der Bestattungssitte der römischen Kaiserzeit beigetragen haben (siehe Abb. 8). Es handelt sich um 7 Urnengräber (Taf. VII: 2—5), 5 Brandgrubengräber und um eine symbolische Bestattung ohne irgendwelche Leichenreste. Aus den Urnengräber stammen bemerkenswerte keramische Urnen verschiedener Gattungen, welche dem 2. und 3. Jhd. angehören (Taf. VIII: 1, 2, 4—6), weiter wertvolle Metallbeigaben, wie z. B. ein zerdrücktes bronzenes Kessel aus dem Grab Nr. 19 (Taf. VII: 3), und andere Gegenstände. Von den Kleinfunden aus dem Raum zwischen den einzelnen Gräbern seien neue Relief-sigillata-Scherben hervorgehoben.

Auf Grund der Sonden A bis C, als auch anderer bisherigen Erkenntnissen, kann man voraussetzen, dass es sich da um ein mittelgroßes Brandgräberfeld mit mehr als 150 Gräbern handelt, welches in der ersten Hälfte des 2. Jhdts angelegt und etwa bis zum Ende des 3. Jhdts benützt wurde.

Nově objevená lokalita u Šitbořic

Na katastru Šitbořic (okr. Břeclav) se prováděly na jaře 1962 na některých nížeji položených polích JZD Šitbořice odvodňovací práce, při nichž byly vyrvány úzké hluboké příkopy pro kladení drenážek. V květnu bylo při hloubení příkopu blízko potoka naraženo na zvířecí kosti, které vzbudily pozornost některých dělníků. Část materiálu byla uložena v kanceláři JZD a o nález byla uvědomena katedra prehistorie filosofické fakulty UJEP v Brně.

Když se do Šitbořic dostavil referent, byly již přes deštivé počasí příkopy z velké části zaházeny zejména v nižších polohách. V rozbláceném terénu nebylo na provedení sondáže ani pomyslení a vedení JZD s dokončením prací pochopitelně velmi pospíchalo. Podle informací dělníků bylo možno snadno zjistit přibližné místo nálezů, kde referent ze zbytků vyházené hlíny vysbíral nepříliš početný soubor keramických střepů, úlomků kostí a kousků mazanice. Údaje dělníků o hloubce nálezů se však dosti rozcházelý. Vše nasvědčuje tomu, že nálezy pocházejí z hloubky nejméně jeden metr pod povrchem a že je patrně v těchto místech původní terén alespoň částečně přepraven.

Ze získaného materiálu byla po očištění vybrána nevelká kolekce, která byla v nálezovém fondu KP UJEP Brno zainventována pod inventárním čísly 33 224—33 250 (obr. 9). Část materiálu je kulturně indiferentní — jsou to velké zvířecí zuby, tesák divokého vepře a roh (obr. 9: 1, 2); ze zvířecích kostí byla ponechána jen část žebra, mající na jednom konci stopy po odřezávání tenkým ostrým předmětem. Zlomky mazanice, z nichž jsme vybrali tři ukázkové kousky nesoucí částečně otisky silnějších prutů (obr. 9: 6), svědčí pro sídlištní lokalitu právě tak, jako převážně hrubší keramika úžitkového rázu. Většinu keramických střepů lze podle materiálu a jeho zpracování přisoudit době římské, mimo jakoukoliv pochybnost je takové zařazení u dvou